

STOP PRZEMOCY DOMOWEJ

Raport Amnesty International

Prawa człowieka są uniwersalne, ale przemoc wobec kobiet uczyniła uniwersalnymi nadużycia praw człowieka. Kobiety z różnych krajów i kontynentów, wyznające różne religie, należące do różnych kręgów kulturowych i warstw społecznych, wykształcone i analfabetki, biedne i bogate, żyjące w krajach rozdartych wojną i w czasach pokoju łączy jeden wspólny mianownik: przemoc, której sprawcą bywa państwo lub grupy zbrojne, społeczność, w której żyją, lub ich własna rodzina – Irene Khan, Sekretarz Generalna Amnesty International.

**STOP
PRZEMOCY
W O B E C
KOBIET**

Naprawdę nie wiem, co mnie skłoniło tamtego wieczora, aby wezwać policję, ale zawsze mówię, że był to widok mnie samej sprzątajacej własną krew. Lorraine to Brytyjka, która była bita przez swego partnera przez 8 lat, lecz nie powiedziała o tym nikomu. Ludzie pytają mnie, dlaczego po prostu go nie zostawiłam, ale to dlatego, że ciągle mi groził i zawsze spełniał swoje groźby. Bardzo się go bałam. Przychodzi taki moment, że przyzwyczajasz się do takiego życia, staje się to czymś normalnym, przystosowujesz się, wytrzymujesz to, ukrywasz. W Wielkiej Brytanii służby ratownictwa otrzymują średnio jeden telefon dotyczący przemocy w rodzinie na minutę¹.

Szesnastoletnia Ndambo została zgwałcona przez trzech żołnierzy na polu w pobliżu miejscowości Uvira, położonej w południowym Kivu, jednej z prowincji rozdartej wojną Demokratycznej Republiki Konga. Żołnierze strzelili do jej matki, kiedy próbowała bronić córki. Wskutek gwałtu dziewczyna nie mogła chodzić i zabrano ją do szpitala, ale ponieważ nie miała pieniędzy, nie udzielono jej pomocy i nie wystawiono zaświadczenia, że została zgwałcona. Według Biura ONZ ds. Koordynacji Pomocy Humanitarnej od października 2002 roku do lutego 2003 roku zgwałcono na tym obszarze około 5 tysięcy kobiet, co daje średnią 40 dziennie.

Przemoc wobec kobiet

Amnesty International posługuje się definicją zawartą w Deklaracji o eliminacji przemocy wobec kobiet, według której przemoc wobec kobiety to „każdy akt przemocy związany z przynależnością osoby do płci żeńskiej, którego rezultatem jest lub może być krzywda lub cierpienie fizyczne, seksualne lub psychiczne kobiety, a także groźby takich aktów, przymus lub samowolne pozbawienie wolności, mające miejsce zarówno w życiu publicznym, jak i w życiu prywatnym”. (§ 1)

Przemoc z powodu płci wobec kobiety jest to „przemoc skierowana przeciwko kobiecie ze względu na fakt bycia kobietą lub przemoc, która dotyka kobiety w szczególnym stopniu”⁸. Inaczej mówiąc, nie wszystkie czyny szkodliwe dla kobiety można zaliczyć do aktów przemocy ze względu na płeć i nie wszystkie ofiary przemocy ze względu na płeć to kobiety. Ofiarami takiej przemocy padają również mężczyźni, np. homoseksualiści, których się prześladowuje, bije i zabija, ponieważ nie dostosowują się do obowiązującego w społeczeństwie wyobrażenia męskości.

Postępowe interpretacje definicji z Deklaracji przyjmują, iż także zaniechanie (np. zaniechanie czy pozbawienie) może stanowić akt przemocy wobec kobiety. Nowsze międzynarodowe instrumenty prawne rozszerzają definicję, włączając do niej przemoc strukturalną, to znaczy szkody wynikające z wpływu organizacji gospodarki na życie kobiet⁹.

Piętnaście dziewcząt spłonęło, a dziesiątki zostało rannych w pożarze w szkole w Mekce 11 marca 2002 roku. Saudyjska policja religijna uniemożliwiła im wyjście z budynku, ponieważ nie miały na głowach chustek i nie było żadnych męskich członków rodziny, którzy czekali by na nie przy wyjściu. Według raportów również członkom ekipy ratowniczej zabroniono wejścia do budynku, bo byli mężczyznami.

Przemoc wobec kobiet to obecnie największy skandal w kwestii praw człowieka.

Od momentu narodzin aż do śmierci, zarówno w czasach pokoju, jak i podczas wojny, kobiety muszą stawiać czoła dyskryminacji i przemocy ze strony państwa, społeczeństwa i rodziny. Niezliczona ilość dziewczynek traci życie w konsekwencji dzieciobójstwa. Każdego roku miliony dziewcząt i kobiet stają

się ofiarami gwałtów i nadużyć seksualnych ze strony krewnych, obcych mężczyzn spoza rodziny, funkcjonariuszy służb bezpieczeństwa lub żołnierzy oraz członków grup zbrojnych. Przymusowe ciążę i przymusowe aborcje, nadużycia związane z posagiem i „nieszczęśliwe wypadki” spowodowane wymogiem urodzenia męskiego potomka, w których kobiety płoną żywcem w swych domach – to z racji ich istoty formy przemocy specyficzne w przypadku kobiet. Inne natomiast, jak przemoc w rodzinie, określana także jako przemoc domowa, dotyczą nie tylko, choć przeważnie, kobiety. Podczas konfliktów zbrojnych zwykle się stosować przemoc wobec kobiet jako metodę prowadzenia działań wojennych, która ma na celu pozbawienie ich człowieczeństwa lub prześladowanie społeczności, do której należą.

Zjawisko przemocy wobec kobiet nie ogranicza się do konkretnego

systemu politycznego czy ekonomicznego, lecz jest powszechne we wszystkich społeczeństwach świata, bez względu na pozycję ekonomiczną, rasę czy kulturę. Struktury władzy, które je umacniają, są głęboko zakorzenione i charakteryzują się swą nieustępliwością. Na całym świecie doświadczanie lub groźba przemocy uniemożliwiają kobietom korzystanie w pełni z przysługujących im praw człowieka.

W każdym zakątku świata kobiety organizują się, aby ujawniać i zwalczać przemoc, jakiej się wobec nich używa. Osiągnęły ogromne zmiany w prawodawstwie, polityce i obyczajach. Wyciągają na światło dzienne nadużycia tradycyjnie ukrywane. Demonstrują, iż przemoc wobec kobiet wymaga reakcji rządów, społeczeństwa i jednostek. Przede wszystkim burzą wizerunek kobiet jako pasywnych ofiar. Nawet kiedy spotykają się z trudnościami, biedą i represjami, nie zaprzestają walki, aby wykorzenić przemoc, której ofiarami padają.

W ostatnich latach mnożą się na całym świecie inicjatywy podejmujące temat przemocy wobec kobiet i zmierzające do zapobiegania jej. Jednak w wielu krajach działacze na rzecz praw kobiet spotykają się z mobilizacją sił, które postrzegają równość między płciami jako zagrożenie dla stabilności społeczeństwa i utrwalonych interesów ekonomicznych. W niektórych krajach prawne i polityczne osiągnięcia kobiet zostały zniesione, odrzucone lub zignorowane. Wiele rządów jest pozbawionych wrażliwości lub woli politycznej niezbędnych, aby zmierzyć się z tą kwestią. Wobec tak zakorzenionych postaw i interesów, lokalne i światowe wysiłki podejmowane w celu zlikwidowania zjawiska postępują, aczkolwiek potykając się o te przeszkody.

Skandal w kwestii praw człowieka

Statystyki dotyczące przemocy wobec kobiet ujawniają istnienie katastrofy praw człowieka o zasięgu światowym.

▪ Przynajmniej co trzecia kobieta w ciągu swojego życia była bita, zmuszana do odbywania stosunków seksualnych lub padła ofiarą innych nadużyć według analizy opartej na 50 ankietach przeprowadzonych na całym świecie. Sprawcą jest zazwyczaj członek rodziny lub znajomy².

▪ Rada Europy ustaliła, że przemoc w rodzinie jest główną przyczyną śmierci i kalectwa wśród kobiet między 16 a 44 rokiem życia i powoduje więcej zgonów i problemów zdrowotnych niż rak czy wypadki drogowe³.

▪ Ponad 60 milionów kobiet „brakuje” dziś na świecie w konsekwencji takich praktyk, jak aborcja żeńskich płodów i dzieciobójstwo dziewczynek, jak oblicza Amartya Sen, laureatka Nagrody Nobla z 1998 roku w dziedzinie ekonomii⁴. Ostatni spis ludności przeprowadzony w Chinach w 2000 roku ujawnił, że stosunek noworodków płci żeńskiej do noworodków płci męskiej wynosi 100:119, podczas gdy normalna proporcja biologiczna to 100:103.

▪ W Stanach Zjednoczonych w 1999 roku kobiety stanowiły 85 procent ofiar przemocy domowej (671 110 wobec 120 100 mężczyzn) według specjalnej sprawozdawczyny ONZ ds. przemocy wobec kobiet⁵.

▪ Rząd rosyjski szacuje, że w 1999 roku około 14 tysięcy kobiet spotkała śmierć z rąk partnera lub krewnych. Mimo to w tym kraju nie ma jeszcze żadnej ustawy dotyczącej przemocy domowej⁶.

▪ Według Światowej Organizacji Zdrowia 70 procent kobiet będących ofiarami zabójstwa zginęło z rąk swoich partnerów⁷.

Powszechnie notuje się mniej przypadków przemocy wobec kobiet niż istnieje w rzeczywistości, ponieważ ofiary nie informują o nich z powodu wstydu lub obawiając się sceptycznych reakcji, niedowierzania bądź wzmożenia przemocy. Ponadto definicje form przemocy różnią się bardzo w zależności od kraju, więc trudno jest przeprowadzić porównywalną analizę. Wiele państw nie

posiada dobrych systemów uzyskiwania informacji, aby ustalić rozmiary problemu. Fakt, że nie bada się ani nie ujawnia prawdziwego zasięgu tego zjawiska pozwala rządowi, rodzinom i społeczeństwu ignorować spoczywającą na nich odpowiedzialność.

Przemoc wobec kobiet może przyjąć następujące formy:

▪ Przemoc w środowisku rodzinnym (określana mianem przemocy domowej lub przemocy w rodzinie): bicie przez partnera, wykorzystywanie seksualne dziewczynek w domu rodzinnym, przemoc związana z posagiem, gwałt małżeński, okaleczanie żeńskich narządów płciowych i inne tradycyjne praktyki szkodliwe dla kobiety. Nadużycia wobec kobiet zatrudnionych w charakterze pomocy domowych, takie jak uwięzienie, przemoc fizyczna, niewolnicze warunki pracy i przemoc seksualna, również można zaliczyć do tej kategorii.

▪ Przemoc ze strony społeczeństwa: gwałt, wykorzystywanie seksualne, molestowanie seksualne w miejscu pracy, instytucjach edukacyjnych i innych miejscach. Do tej kategorii należą również: handel

kobietami, przymusowa prostytutka i praca przymusowa, a także gwałty i inne nadużycia popełniane przez grupy zbrojne.

▪ Przemoc stosowana lub tolerowana przez państwo i jego przedstawicieli (policja, straż więzienna, żołnierze, straż graniczna, urzędnicy imigracyjni etc.) to na przykład: gwałty popełniane przez siły rządowe podczas konfliktów zbrojnych, przymusowa sterylizacja, tortury w aresztach i przemoc urzędników wobec kobiet uchodźców.

W każdej z tych kategorii możemy rozróżnić przemoc fizyczną, psychiczną i seksualną. Może ona przejawiać się nie tylko poprzez jawne akty przemocy czy nękania, lecz również poprzez pozbawienie lub zaniedbanie. Ponadto kategorie te nie wykluczają się wzajemnie, bowiem przemoc fizycznej popełnianej przez partnera towarzyszy zwykle przemoc seksualna, pozbawienie, odosobnienie i zaniedbanie oraz znęcanie się psychiczne.

Źródła przemocy

Przyczyną przemocy wobec kobiet jest dyskryminacja, która neguje istnienie równości kobiet i mężczyzn w

wszystkich aspektach życia. Przemoc ma swoje źródła w dyskryminacji i jednocześnie służy umocnieniu jej, uniemożliwiając kobietom korzystanie z praw i wolności na zasadzie równości z mężczyznami.

Deklaracja ONZ o eliminacji przemocy wobec kobiet potwierdza, że przemoc ta „stanowi przejaw historycznie nierównych stosunków władzy między mężczyzną i kobietą, które prowadzą do podporządkowania kobiety mężczyźnie i dyskryminacji z jego strony” i że „przemoc wobec kobiety jest jednym z podstawowych mechanizmów społecznych służących podporządkowaniu kobiety mężczyźnie”. Mimo że jest tak rozpowszechniona, przemoc wobec kobiet nie jest ani czymś naturalnym, ani nieuniknionym. Przemoc wobec kobiet to wyraz pewnych historycznych i kulturowych norm i wartości. Instytucje polityczne i społeczne mogą popierać podporządkowanie kobiet i sprzyjać przemocy wobec nich. Aby ją wyjaśnić czy usprawiedliwić, powołują się na zwyczaje kulturowe i tradycyjne praktyki, zwłaszcza takie, które związane są z ideą czystości i niewinności.

Chociaż przemoc wobec kobiet jest zjawiskiem powszechnym, wiele kobiet staje się obiektem konkretnych jej form w zależności od indywidualnych aspektów swojej tożsamości. Rasa, grupa etniczna, kultura, język, orientacja seksualna, ubóstwo i choroba (szczególnie fakt bycia nosicielką HIV) – to tylko niektóre z wielu przyczyn przemocy wobec kobiet.

Bieda i marginalizacja to zarówno przyczyny przemocy wobec kobiet, jak i jej konsekwencje. Negatywne skutki globalizacji spychają coraz więcej z nich na margines społeczeństwa. Dla kobiet żyjących w nędzy ucieczka od sytuacji nadużyć, uzyskanie pomocy, dostęp do wymiaru sprawiedliwości, aby otrzymać zadośćuczynienie, są niezwykle trudne. Analfabetyzm i bieda poważnie ograniczają ich zdolność do zorganizowania się i walki o zmianę swojego położenia.

Młode kobiety często stają się ofiarami napaści na tle seksualnym nie tylko dlatego, że są kobietami, ale także z powodu wieku i bezbronności. W niektórych społecznościach zmusza się je do stosunków seksualnych z mężczyznami będącymi nosicielami wirusa HIV lub chorymi na AIDS w błędnym przekonaniu, że seks z dziewicą działa uzdrawiająco. Według ostatnich badań UNAIDS dziewczęta z Afryki Subsaharyjskiej między 15 a 19 rokiem życia są sześć razy częściej seropozytywne niż chłopcy w tym samym wieku, w dużej mierze z powodu gwałtów, przymusu i niezdolności do negocjacji metod bezpiecznego seksu¹⁰.

Wiek nie wydaje się być ochroną przed przemocą. Chociaż w niektórych społeczeństwach szanuje się mądrość życiową starszych kobiet i przyznaje im wyższy status i niezależność, w innych narusza się prawa tych, które są słabe i samotne, zwłaszcza wdów. Na przykład, jak podają różne organizacje, w Zimbabwie wzrasta agresja w stosunku do wdów, które oskarża się o czary i wini za rozprzestrzenianie się AIDS¹¹.

We wrześniu 2002 roku dwudziestoletni Jordańczyk został skazany jedynie na 12 miesięcy więzienia za zabicie swojej siostry, którą udusił kablem telefonicznym, gdy dowiedział się, że wychodząc za mąż, była już w ciąży. Sąd zdecydował się zmienić kwalifikację czynu z zabójstwa z premedytacją na wykroczenie, ponieważ kobieta „splamiła honor i reputację rodziny”¹².

Kontrola seksualności kobiet jest potężnym mechanizmem, poprzez który mężczyźni demonstrują swoją dominację nad nimi. Te, które nie dostosowują się do przyjętych standardów kobiecości, są zwykle surowo

karane i mają małe szanse na zadośćuczynienie. Działanie państwa – lub jego bezczynność – umacnia możliwość kontrolowania przez mężczyzn życia seksualnego i reprodukcyjnego kobiet. Przemoc wobec kobiet ma swoje źródła w dyskryminacji, która odmawia im równości z mężczyznami w zakresie kontroli własnego ciała oraz zdrowia fizycznego i psychicznego.

W 1997 roku sześciolatnia dziewczynka z Santander w Kolumbii została zgwałcona przez dwóch sąsiadów. Kiedy lokalna grupa paramilitarna wspierana przez wojsko dowiedziała się o tym, zabiła gwałtocieli w obecności dziecka, „żeby to się nie powtórzyło”. Dziewczynka przez długi czas nie mówiła, ponieważ myślała, że ją mogłoby spotkać to samo i czuła się winna śmierci tych mężczyzn¹⁴.

Przemoc w czasie konfliktów zbrojnych niszczy życie mężczyzn i kobiet, ale systematyczny gwałt, zjawisko obserwowane w wielu konfliktach ostatnich lat, jest skierowany zasadniczo przeciwko dziewczętom i kobietom. Gwałt, okaleczanie i zabójstwa kobiet i dziewcząt – to powszechne praktyki wojenne, których dopuszczają się zarówno siły rządowe, jak i grupy zbrojne. Formy przemocy związane z płcią są powszechne w społeczeństwach zmilitaryzowanych i rozdartych wojną. W społeczeństwach, w których panuje kultura broni, jej posiadanie i możliwość użycia sprzyja już istniejącym nierównościom płci, umacniając dominującą pozycję mężczyzn i podtrzymując podporządkowanie kobiet. Kłótnie domowe częściej kończą się śmiercią dla kobiet i dziewcząt, kiedy mężczyźni mają broń. W Stanach Zjednoczonych 51% zamordowanych kobiet umiera od strzałów. W Afryce Południowej

strzela się do kobiet częściej w aktach przemocy w rodzinie niż w sytuacjach napaści na ulicy czy napałów na mieszkania¹³.

Przewlekłe cierpienie, powszechna krzywda

Skutki przemocy wobec kobiet wykraczają daleko poza uszkodzenia ciała wyrządzone ofierze bezpośrednio. Cierpienie psychiczne i obawa dalszej przemocy podważają poczucie własnej wartości, powstrzymują zdolność kobiety do obrony lub poczynienia kroków przeciwko temu, kto ją krzywdzi. Kiedy w społeczeństwie brakuje wrażliwości na przemoc i nie zauważa się jej istnienia, jej konsekwencje psychologiczne są jeszcze poważniejsze i jest jeszcze mniej prawdopodobne, że kobieta zdecyduje się szukać pomocy. Niektóre z długofalowych następstw przemocy wobec kobiet to alkoholizm, narkomania, depresja i inne zaburzenia psychiczne, a nawet samobójstwo.

Przemoc wobec kobiet odbija się na ich rodzinach i wspólnotach. Badania pokazują, że dzieci, które doświadczają przemocy, częściej stają się zarówno jej ofiarami, jak i sprawcami¹⁵. W Nikaragui stwierdzono, że w przypadku dzieci, które widziały swojego ojca maltretującego matkę, istnieje ponad dwukrotnie większe prawdopodobieństwo niż w przypadku pozostałych, że będą miały problemy z nauką i zachowaniem oraz zaburzenia emocjonalne¹⁶. Przyjaciele i sąsiedzi również mogą być narażeni. Najnowsze dane z Tokio dowodzą, że krewni i przyjaciele, którzy oferują schronienie ofiarom, sami stają się obiektem przemocy ze strony sprawcy¹⁷.

Przemoc lub groźba przemocy tworzą atmosferę strachu, która wpływa niekorzystnie na poziom życia kobiet, ogranicza ich swobodę poruszania się oraz możliwość uczestniczenia w życiu publicznym. Przemoc wobec kobiet zubaża społeczeństwo z punktu widzenia ekonomicznego, politycznego i kulturalnego, ponieważ ogranicza aktyw-

ność kobiet i ich wkład w rozwój społeczności. Trudno określić całkowite koszty, jakie ponosi społeczeństwo, jednak pojawia się coraz więcej analiz wskazujących na poważne konsekwencje ekonomiczne, takie jak strata godzin pracy i zarobków, a także wzrost wydatków na opiekę zdrowotną. Szacuje się, że w krajach rozwijających się przyczyną 5% straconych przez kobiety godzin pracy jest niedyspozycja lub choroba spowodowana przemocą ze względu na płeć i gwałtami¹⁸. Badania prowadzone w Indiach dowodzą, że kobiety tracą średnio siedem godzin pracy przez każdy incydent przemocy¹⁹. w Chile kobiety będące ofiarami przemocy w rodzinie straciły w 1996 roku 1 560 000 000 dolarów amerykańskich dochodów, co stanowi około 2% PKB tego kraju²⁰.

Gwałt i inne formy przemocy seksualnej wobec kobiet i dziewcząt były powszechnie stosowane w trakcie trwającego 14 lat konfliktu zbrojnego w Liberii. W sierpniu 2003 roku, kiedy Charles Taylor zrezygnował ze stanowiska prezydenta i opuścił kraj, duża liczba kobiet i dziewcząt została zgwałcona lub napadnięta przez siły zbrojne opozycji, wojsko rządowe i milicję. Najmłodsza ofiara, o jakiej wiadomo, miała tylko 8 lat.

Przemoc bez przeszkód

Dopóki sprawcy aktów przemocy wobec kobiet będą mogli popełniać przestępstwa bez obaw, że zostaną postawieni przed sądem i ukarani, błędne koło przemocy nigdy nie zostanie przerwane.

Bezkarność to złożony problem. Wiele kobiet woli nie wykorzystywać wymiaru sprawiedliwości przeciwko swemu partnerowi z powodu łączących je z nim związków emocjonalnych, a także z po-

wodu obaw utraty prawa opieki nad wspólnymi dziećmi. Zniechęca je również fakt, że często według sądów to właśnie one same prowokują swoim zachowaniem sytuacje, w których dochodzi do przemocy. Ponadto, ponieważ kobietom zwykle się odmawia korzystania na równi z mężczyznami z praw społecznych i gospodarczych, wiele nie dysponuje środkami finansowymi niezbędnymi, aby móc walczyć o sprawiedliwość.

W niektórych krajach dyskryminacja wobec kobiet jest prawnie usankcjonowana. Nawet jeśli prawa same w sobie nie są dyskryminujące, postawy instytucji państwowych, policji i prokuratury często sprzyjają dyskryminacji i przemocy. Nawet w przypadkach, gdy ofiara może przedstawić fizyczne dowody przemocy, której doświadczyła, policja i inni funkcjonariusze państwowi zobowiązani do stosowania prawa mogą nie uwierzyć jej i odmówić pomocy. Społeczeństwo może być współnikiem, usprawiedliwiając czy tolerując przemoc wobec kobiet i dając swą milczącą zgodę na brak działań ze strony państwa w stosunku do sprawców.

Odpowiedzialność

Zdarza się, że sprawcami przemocy wobec kobiet są funkcjonariusze i urzędnicy publiczni, jak policja, sędziowie, prokuratorzy, straż więzienna, siły bezpieczeństwa, a także personel szpitalny lub publiczne ośrodki edukacyjne.

Jednak w wielu przypadkach sprawcą nie jest przedstawiciel państwa, lecz osoba prywatna, grupa osób lub organizacja. Mężowie, krewni, lekarze, duchowni, media, pracodawcy i firmy – wszyscy oni mogą być odpowiedzialni za przemoc wobec kobiet. Amnesty International uważa, że również podmioty prywatne (niepaństwowe), łącznie z podmiotami gospodarczymi, powinny respektować fundamentalne prawa człowieka. Każdy ma podstawowe obowiązki wynikające z praw człowieka.

„Tamtej nocy wezwałam pogotowie, ale nie przyjechało. Zadzwoiłam na policję i również nie przyjechała.” Joy walczyła przez dziesięć lat z brutalną przemocą ze strony swojego męża, policjanta z Barbados, który w sierpniu 2000 roku próbował zabić ją blokiem cementu. Uratowała ją jego rodzina. Obecnie mężczyzna ma sądowy zakaz zbliżania się do Joy, co ma uchronić ją przed maltretowaniem²¹.

Zazwyczaj społeczeństwa respektujące prawa człowieka wymagają odpowiedzialności władz za brak działań zapobiegających przemocy wobec kobiet i oczekują od nich przedsięwzięcia środków w celu ochrony praw kobiet. Chociaż obowiązek ten spoczywa przede wszystkim na władzach państwowych, Amnesty International, jako część swej strategii zmierzającej do zlikwidowania zjawiska, wskazuje również na rolę i obowiązek w tej materii szerokiej gamy czynników, takich jak równoległa władza sądownicza, władze lokalne, regionalne i samorządowe oraz grupy zbrojne.

W wielu krajach paralelne struktury władzy, reprezentowane przez rady starców, wodzów plemion czy przywódców religijnych, sprawują – formalnie lub nieformalnie – kontrolę nad życiem kobiet i na nich spoczywa odpowiedzialność za naruszenia praw człowieka. Czasami to oni dopuszczają się aktów przemocy wobec kobiet, czasami sprzyjają im lub pozwalają na nie. Jednak w krajach, gdzie wymiar sprawiedliwości jest nieskuteczny, mogą być w niektórych przypadkach jedyną instytucją mogącą zapewnić zadośćuczynienie kobietom domagającym się swoich praw. Często to władze lokalne i samorządowe, nie rząd centralny, sprawują pieczę nad fundamentalnymi prawami kobiet, takimi jak edukacja czy opieka socjalna. Mają one również do

dyspozycji policję, sądy i schroniska – środki mogące zapewnić ochronę przed przemocą. Dlatego tak istotną kwestią jest udział władz lokalnych w działaniach na rzecz zahamowania przemocy wobec kobiet.

Niektóre z najstraszniejszych świadectw gwałtów, okaleczeń i zabójstw kobiet i dziewcząt pochodzą z konfliktów zbrojnych, jakie wybuchają ostatnio w różnych częściach świata, a ich sprawcami są członkowie sił rządowych i grup zbrojnych. Jedną z intencji kampanii Amnesty International jest położyć kres ich bezkarności.

Niezwykle trudno ustalić odpowiedzialność, kiedy sytuacje nadużyć przekraczają granice państwowe. Handel kobietami i dziewczętami, nadużycia przeciwko pracującym imigrantkom czy uchodźcom oraz ciężkie położenie nielegalnych i niezameldowanych imigrantek stanowią szczególnie problem, jeśli chodzi o zagwarantowanie ochrony i środków ich ofiarom, za które żaden kraj nie czuje się odpowiedzialny. Wpływ globalizacji na życie kobiet sprawia, że takie sytuacje są coraz częstsze.

W lutym 1996 roku Grace Patrick Akpan została zatrzymana przez kilku policjantów z Catanzaro we Włoszech w celu ustalenia tożsamości. Kiedy im powiedziała, że jest obywatelką Włoch, stwierdzili: „Czarna nie może być obywatelka włoską” i opisali ją przez policyjne radio jako kolorową prostytutkę. Pobili Grace, w wyniku czego musiała spędzić dwa tygodnie w szpitalu. W październiku 1999 roku, a więc prawie 3 lata później, sąd uznał policjantów winnymi nadużycia władzy i spowodowania obrażeń Grace Patrick Akpan, ale mimo to zostali skazani jedynie na karę dwóch miesięcy dozoru sądowego.

System praw człowieka

Jednym z osiągnięć działaczy na rzecz praw kobiet było zademonstrowanie, że przemoc wobec kobiet jest pogwałceniem praw człowieka. Fakt ten zmusza do pojmowania przemocy w inny sposób: przestaje ona być sprawą prywatną i staje się przedmiotem zainteresowania publicznego, powodując, że od władz zaczyna się wymagać podejmowania odpowiednich działań. Jednoczesne wprowadzanie międzynarodowych i regionalnych standardów praw człowieka wzmacnia ten wymóg odpowiedzialności. Uznanie przemocy wobec kobiet za naruszenie praw człowieka stwarza wspólny język dla działaczy na rzecz zwalczania przemocy i ułatwia tworzenie światowych i regionalnych akcji, które przypominają rządów ich obowiązki i sprzyjają podejmowaniu nowych międzynarodowych inicjatyw prawnych. Wyraźne uznanie gwałtu za zbrodnię wojenną i zbrodnię przeciwko ludzkości w statutach międzynarodowych trybunałów karnych to przykład nowych norm prawnych, które pociągają za sobą coraz większe zaangażowanie społeczności międzynarodowej w wykończenie zjawiska przemocy wobec kobiet i karanie jej sprawców.

Przepisy praw człowieka wymieniają również obowiązek wspierania i ochrony praw człowieka przysługujących kobietom, jaki mają rządy na mocy prawa międzynarodowego, a także oferują mechanizmy umożliwiające pociągnięcie ich do odpowiedzialności, jeśli tego obowiązku nie spełniają. Jedną z fundamentalnych zasad praw człowieka głosi, iż prawa człowieka są uniwersalne: każdy ma jednakowe prawa wynikające z samego faktu bycia człowiekiem. Odwołanie się do uniwersalności pozwala odrzucić jeden z najczęściej wysuwanych dla usprawiedliwienia przemocy wobec kobiet argumentów, a mianowicie, że jest ona dopuszczalna, ponieważ jest częścią kultury danego społeczeństwa. Każdy człowiek powinien korzystać ze

Gwałt to tortury

Przemoc wobec kobiet jest nie tylko przestępstwem, lecz również pogwałceniem praw człowieka przysługujących kobietom. Zawarta w niektórych kodeksach definicja gwałtu jako „obrazy czci lub czystości kobiety” jest totalnie nieadekwatna. Gwałt jest poważnym zamachem przeciwko integralności fizycznej i psychicznej osoby, i może stanowić rodzaj tortur – przestępstwo tak ciężkie, że powinno wzbudzić niepokój całej społeczności międzynarodowej.

wszystkich praw człowieka, a kultura czy tradycja nie są usprawiedliwieniem dla pogwałceń podstawowych praw człowieka w przypadku kobiet. Powszechność nie jest próbą unifikowania ani zaprzeczeniem odmienności. Prawa człowieka mogą być uniwersalne tylko wtedy, jeśli są rozumiane w kategoriach bogatej różnorodności kultur i doświadczeń.

Walka o uznanie praw kobiet za prawa człowieka była długa i trudna. Prawa kobiet nie zawsze stanowią nadrzędny punkt programów organizacji pozarządowych i społecznych czy partii politycznych, z których wiele nawet nie traktuje

ich jako prawa człowieka. Przyczyną tego jest fakt, iż ich działacze nie są wolni od panujących w społeczeństwie postaw i przekonań i bez wątpienia niektórzy mają wśród swych członków mężczyzn, którzy dopuszczają się przemocy wobec kobiet. Działacze na rzecz praw kobiet muszą przezwyciężyć przesąd, który uniemożliwia kobietom pełnienie w społeczeństwie funkcji przywódczych, sprowadzając ich rolę jedynie do obowiązków rodzinnych. Kobiety, które mają śmiałość przeciwstawić się schematom społecznym i religijnym, stają się celem publicznych oskarżeń mających na

celu zdyskredytowanie ich. Nazywa się je feministkami, nadając temu określeniu ironiczne i pogardliwe znaczenie, dziwkami, lesbijkami, starymi pannami, prowokatorkami lub wichrzycielkami²². Kobiety protestujące przeciwko dyskryminującemu je prawom i zwyczajom oskarża się zwykle o zdradę wiary i kultury lub uważa za wrogów państwa. Ze szczególną wrogością spotykają się działaczki na rzecz praw człowieka, które domagają się respektowania fundamentalnych praw kobiety do nienaruszalności, zachowania własnej tożsamości i niezależności oraz praw seksualnych i reprodukcyjnych.

Mimo niebezpieczeństw w ostatnich dekadach pojawiają się programy i projekty, które zwracają uwagę na ten problem, zwalczają go i zapobiegają. Obecnie we wszystkich częściach świata istnieje wiele różnorodnych inicjatyw przeciwko przemocy. Niektóre realizują małe grupy lokalne, inne – wielkie organizacje międzynarodowe, a nawet rządy. Ponadto rosnące starania zmierzające do podejmowania badań umożliwiają coraz bardziej dogłębne zrozumienie przyczyn i konsekwencji przemocy wobec kobiet.

Prawa człowieka – główne zasady

Istnieją cztery podstawowe przesłanki, aby domagać się prawa kobiet do równości i wolności od dyskryminacji:

- ◀ Prawa człowieka są uniwersalne: dotyczą wszystkich osób w jednakowym stopniu.
- ◀ Prawa człowieka są niepodzielne: nie ma jednych bardziej ważnych niż inne, wszystkie mają tę samą wartość i wagę, i nie mogą być rozpatrywane oddzielnie.
- ◀ Prawa człowieka nie mogą zostać uchylone ani unieważnione. Korzystanie z niektórych z nich może zostać ograniczone, ale tylko czasowo i w wyjątkowych okolicznościach.
- ◀ Prawa człowieka są współzależne, dlatego wspieranie i ochrona któregoś z nich wymaga tego samego w stosunku do innych.

Kampania Amnesty International

Niniejszy raport, opublikowany z okazji kampanii (przypadającej na 2004 rok), zwraca uwagę na obowiązek podjęcia działań w celu wykończenia przemocy wobec kobiet, jaki spoczywa na państwach, społeczeństwach i osobach prywatnych. Jego zadaniem jest zademonstrowanie, że mobilizacja samych kobiet, poparta i wzmocniona przez społeczeństwo i ruch na rzecz praw człowieka, jest najbardziej skutecznym sposobem na zlikwidowanie zjawiska. Kampania Amnesty International wzywa zarówno mężczyzn, jak i kobiety, aby wspólnie przeciwstawili się przemocy wobec kobiet, aby użyli siły perswazji zasad praw człowieka w swoich wysiłkach zmierzających do jej zahamowania.

Na Filipinach kobiety przez wiele lat organizowały się, aby doprowadzić do zmiany w ustawodawstwie dotyczącym przemocy seksualnej. Filipińskie prawo rodzinne określało gwałt jako „przestępstwo przeciwko czystości”, nie jako poważne przestępstwo przeciwko osobie. Zgodnie z tym prawem w przypadku zgwałcenia kobieta musiała wykazać, że nie zrezygnowała dobrowolnie ze swojego dziewictwa. Prawo zostało zmodyfikowane w 1997 roku i gwałt definiuje się obecnie jako akt przemocy wobec osoby²³.

Ruch praw człowieka – również Amnesty International – zwlekał zbyt długo z obroną kobiet. Przewyciężenie fałszywego rozróżnienia między nadużyciami popełnianymi w sferze publicznej i nadużyciami popełnianymi w środowisku prywatnym zajęło dużo czasu. Od połowy lat 90. Amnesty International walczy o uznanie praw kobiety za prawa człowieka, jednak zostało jeszcze wiele do zrobie-

nia, aby uczynić równość płci podstawą pracy organizacji. Aby to osiągnąć, niezbędne jest wyrabianie wrażliwości na naruszenia praw człowieka związane z płcią, rozwijanie badań na temat przemocy wobec kobiet i rzeczywista współpraca z organizacjami kobiet na całym świecie w celu zwalczania problemu. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, kamień węgielny ruchu praw człowieka, głosi, że każdy człowiek powinien korzystać w równym stopniu z praw obywatelskich, politycznych, społecznych, ekonomicznych i kulturalnych. Dopóki będzie miała miejsce przemoc wobec kobiet, dopóty prawa zawarte w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka pozostaną martwą literą.

Solidarność mężczyzn jest zasadniczą częścią strategii walki Amnesty International na rzecz zlikwidowania przemocy wobec kobiet. Mężczyźni to nie tylko jej sprawcy. Ich również ta przemoc dotyka, gdy cierpią ich matki, żony, siostry i córki, dlatego wielu z nią walczy. Ruch praw człowieka oferuje mężczyznom miejsce, z którego mogą to robić skutecznie. Amnesty International apeluje do mężczyzn, aby przyłączyli się do kampanii, której celem jest położenie kresu przemocy wobec kobiety. I zmobilizujemy wszystkich naszych członków i sympatyków, zarówno mężczyzn, jak i kobiety, aby ten kres osiągnąć.

Tłumaczenie z języka hiszpańskiego:
Małgorzata Grygierowska
Raport drukujemy za zgodą polskiej sekcji AI.

Przypisy:

¹ *I kept the beatings secret for years*, strona internetowa BBC News, 14 lutego 2003; Jon Silverman, *Domestic violence hits home*, strona internetowa BBC News, 28 maja 2003.

² Heise, L., Ellsberg, M. i Gottemoeller, M. *Ending Violence against Women*. Population Reports, seria L, nr 11. Baltimore, Johns Hopkins University School of Public Health, grudzień 1999, s. 1.

³ Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy, *Domestic Violence against Women*, Zalecenie 1582, przyjęte 27 września 2002.

⁴ Patrz: Fundusz ONZ na rzecz Ludności, 1999. *Violence against Girls and Women: a Public Health Priority*, s. 6.

⁵ Raport specjalnej sprawozdawczyni ds. przemocy wobec kobiet, jej przyczyn i skutków, 27 lutego 2003, dok. ONZ E/CN.4/2003/75/Add.1, *International, regional and national developments in the area of violence against women, 1994-2003*, § 1494.

⁶ Piąty raport okresowy Federacji Rosyjskiej, dok. ONZ CEDAW/C/USR/5, § 6.

⁷ Światowa Organizacja Zdrowia, *World Report on Violence and Health*, Genewa, 2002, s. 118.

⁸ CEDAW, Zalecenie ogólne nr 19, 1992, dok. ONZ A/47/38, § 6.

⁹ Zobacz: protokół Unii Afrykańskiej dotyczący praw kobiet w Afryce, lipiec 2003, oraz zalecenie Rady Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich odnośnie do ochrony kobiet przed przemocą, Rec(2002)5, 30 kwietnia 2002.

¹⁰ UN Integrated Regional Information Networks, *Traditional Culture Spreading HIV/AIDS*, 28 marca 2003.

¹¹ Rodrick Mukumbira, *Shock treatment for widows as pandemic ravages Zimbabwe*, *AFRICANEWS*, marzec 2002.

¹² Rana Hussein, *Amman man gets 1 year for killing sister*, *Jordan Times*, 1 czerwca 2003.

¹³ Przykłady przytoczone w: Wendy Cukier, *Gender and Small Arms*, Small Arms Firearms Education and Research Network (SAFER-Net).

¹⁴ Zeznanie otrzymane przez Mesa de Trabajo „Mujer y Conflicto Armado”, Medellín, Kolumbia.

¹⁵ Mayra Buvinic, Andrew Morrison i Michael Shifter, *Violence in Latin America and the Caribbean: a Framework for Action*, Wydział Ustawicznego Rozwoju Międzyamerykańskiego Banku Rozwoju, studium, ss. 20-21.

¹⁶ Population Reports 11.

¹⁷ *When violence hits home*, *Asahi Shimbun*, 8 lipca 2003.

¹⁸ Bank Światowy, 1994, *a New Agenda for Women's Health Agenda and Nutrition*, 1994, s. 14.

¹⁹ International Center for Research on Women, *Domestic Violence in India 3: a Summary Report of a Multi-Site Household Survey*, Waszyngton, 2000, s. 32.

²⁰ Servicio Nacional de la Mujer, *Mujeres Chilenas: Estadísticas para el Nuevo Siglo*, 2001.

²¹ *Sleeping with the enemy*, *Barbados Daily Nation*, 20 lipca 2003.

²² Cynthia Rothschild i Scott Long, *Written Out: How sexuality is used to attack women's organizing*, Międzynarodowa Komisja Praw Człowieka Gejów i Lesbijek i Center for Women's Global Leadership, 2000, s. 28.

²³ Nicky Jecks, *Ending Violence against Women: Regional Scan for East and Southeast Asia*, UNIFEM, 2002.